

Nga Paero o te Kawanihera Maori o te Takiwa o Taumarunui i raro i te Ture Kawanihera Maori, 1900, me te Ture mo te Ora, 1920, kua whakaetia.

Tari o te Minita Maori,
Poneke, 6 o Hepetema, 1939.

TENEI ka whakaaturia ko His Excellency te Kawana-Tianara kua pai ki te whakaae i nga paero e whai ake nei i mahia e te Kawanihera Maori o te Takiwa o Taumarunui i raro i nga tikanga o tekiona 16 o te Ture Kawanihera Maori, 1900.

H. G. R. MASON,
Mo te Minita Maori.

TE KAUNIHERA MAORI O TE TAKIWA MAORI O TAUMARUNUI.

NGA PAERO.

Tenei te Kawanihera Maori o te Takiwa Maori o Taumarunui i whakaturia i raro i te Ture Kawanihera Maori, 1900, me ona menemana me te Ture o te Ora ka hanga i enei paero e whai ake nei me timata te whai mana o aua paero a te wa e whakaetia ai e te Kawana-Tianara, me te panuitanga o aua mea i roto i te *Gazette*.

WHAKAMARAMA.

I roto i enei paero, mehemea ia kaore e taupatuapa ana ki nga kupu e whai ake nei, a mehemea kaore i motuhake te takoto a etahi atu whakamaramatanga, koia enei o ratou tikanga:—

“Tua Ture” tona tikanga ko te Ture Kawanihera Maori, 1900, me ona menemana me te Ture o te Ora, 1920.

“Te Kawanihera” tona tikanga ko te Kawanihera Maori o te Takiwa Maori o Taumarunui i whakaturia i raro i aua Ture.

“Komiti” ara “Komiti Marae” tona tikanga ko te Komiti Marae o tetahi kainga Maori i whakaturia e te Kawanihera i raro i nga tikanga o aua Ture.

“Takiwa” tona tikanga ko te Takiwa Maori o Taumarunui i panuitia e te Kawana-Tianara i raro i aua Ture.

“Taone Maori” tona tikanga he Taone Maori i whakaturia i raro i te Ture Taone Maori, 1910.

“Whakatakotia” tona tikanga i whakatakotia e nga tikanga whakahaere i hangaia i raro i aua Ture, e enei paero ranei.

A.—NGA TIKANGA WHANUI.

1. Ki te mate tetahi Maori, ko nga whakaaturanga katoa o taua matenga e tika ana kia rehitatia me whakaatu ki te Kai-rehita mo nga Whanautanga, Matenga Tupapaku, Marenatanga Maori, tino tutata, i roto i nga wiki e rua i muri iho o te matenga, a i raro i wahi 4 o nga Rekureihana whakarite i te tikanga mo te rehitatanga i nga whanautanga me nga matenga o nga Maori. Ko te tangata e takahi ana i tenei tikanga ka ahei kia whuia ia kia utu i te moni kua e neke atu i te rua pauna.

2. I ia matenga tupapaku, mehemea kaore tetahi takuta whai raihana tetahi neehi takiwa ranei i tae kia kite i taua tupapaku, me uiui e te komiti nga ahuatanga katoa i pa ki taua matenga, ara, te ahua o te mate, te roa o te paanga o te mate, te mahinga i te tupapaku, nga ingoa o nga tangata i mahi, i tiaki ranei i te tupapaku, a me tuku te ripoata o taua uiuinga ki te Kai-rehita mo nga Whanautanga, Matenga Tupapaku, Marenatanga Maori, tino tutata.

3. Ko nga tupapaku mehemea ka mate i waenganui i te 15 o nga ra o Maehe me te 15 o nga ra o Hepetema (e uru ana ano ia aua ra), i roto i te tau, me tanu i roto i nga ra e wha i muri iho o te matenga; a mehemea ka mate i waenganui i te 16 o nga ra o Hepetema me te 14 o nga ra e Maehe (e uru ana ano ia aua ra), me tanu tonu i nga ra e toru i muri iho o te matenga, haunga ia mehemea ka takoto ke te whakahau a te Apiha Whakahaere i te Ora mo te Takiwa, a tetahi tangata ranei i whakamania e ia.

4. Ki te mate he tupapaku i runga i te paanga mai o tetahi mate rere (infections) me tanu tonu te tinana i roto i nga haora e rua tekau ma wha i muri iho o te matenga. Me hari tonu atu hoki te tupapaku i te whare, teneti, hohipera, i te wahi ranei i mate ai, ki te urupa kua i whakatakotia ki tetahi whare, kainga ranei i te huarahi, a me kua hoki e whakaetia kia tu he tangihanga.

5. Ma nga whanaunga tata o te tupapaku, a, mehemea kei te ngaro ke ratou ma te tangata nona te whare, e noho ana ranei i roto i te whare i mate ai te tupapaku, e whakatutuki nga tikanga o nga paero 3 me 4; a ka whakaetia te he ki runga ki a ratou, ki tetahi ranei o ratou mo te takahi i aua paero i runga ano ia i ta te Kawanihera i kite ai te tika a ka ahei kia whainatia kia utu i te moni kia kua e neke atu i te rima pauna mo ia haranga.

6. E kore rawa e pai, haunga ia mehemea e whakaetia ana e te Kawanihera, kia tanumia te tupapaku ki tetahi wahi ke atu i te urupa e mohiotia ana e nga tangata Maori o tetahi kainga Maori he wahi tanumanga tupapaku, kua rehitatia ranei, kua ata wehea ranei e ratou, e tetahi atu ropu whai mana ranei, hei urupa tanumanga tupapaku.

7. Kaore te tupapaku e whakaetia kia takoto i roto, i mua ranei, o tetahi whare runanga engari mehemea kei roto i te kawhena e takoto ana ka ahei kia whakatakotia ki tetahi wahi atu e tata ana ki taua whare runanga i tohungia e te Tiamana o te Komiti.

B.—NGA WHARE.

8. Kua rawa tetahi tangata e hanga whare noho ki runga ki tetahi wahi kaore nei o reira ake huarahi, he mea hanga ranei ki raro whenua hei hari ke i te wai kia kore ai taua wahi e takoto maku, kia kore ai ranei te wai e heke atu ki reira tu ai kei riro hei take e pa mai ai he mate ki nga tangata e noho ana i roto i taua whare. Me ata hanga me whaka-tupapaku ranei te kaupapa whenua o raro o ia whare noho kia kore ai e heke e tu ranei he wai ki raro o taua whare o tetahi wahi ranei o taua whare. Mehemea te wahi i tu ai tetahi whare, i runga i te whakaaro iho tera e puta mai i reira he mate mo nga tangata noho i roto i taua whare, ka ahei te Kawanihera ki te whakahau i te tangata nona, i te tangata ranei e noho ana i roto i taua whare, kia nekehia taua whare ki tetahi atu wahi he ora ake i reira.

9. Ki te hanga tetahi tangata i tetahi whare noho, me hanga e ia a ia ruuma e whakaarohia ana hei nohoanga tangata kia kua e hoki iho i te 8 putu e 6 inih i te teitei ake i te puroa ki te tuanui a puta noa; otia ko ia ruuma e whakaarohia ana hei ruuma he tauheke nei te tuanui, he tuanui kore rana ranei, me kua e hoki iho i te 8 putu te teitei ake i te puroa ki te tuanui, a kia neke atu, i te hawhe o te rahi o te ruuma te wahi me pera te mahinga, a kia kua rawa hoki he pakitara o taua ruuma e hoki iho i te 5 putu te teitei ake ki te whatianga iho o te tuanui.

10. Ki te hanga tetahi tangata i tetahi whare noho, me whakarite hoki e ia mo ia ruuma moenga o taua whare kia eke ake i te 63 koea putu te nui o te puroa e wehe mo ia tangata mo ia tamariki tokorua ranei kei raro iho i te takau nga tau te pakeke, e moe ana i roto i taua ruuma; a ko te wini, haunga ia nga kurupae, me hanga kia rite ki te tahitekau o te rahi o te puroa o taua ruuma te nui, a me hanga kia taea ai te whakatuwhera tetahi hawhe o taua wini.

11. Ki te hanga tetahi tangata i tetahi whare noho, me mahi he puroa rakau mo ia ruuma moenga kia takoto ai he wahi tuwhera ki waenganui o te taha whakararo o nga kurupae pupuri ake i taua puroa rakau me te whenua, kia 6 inih i te rawanga ake o ia wahi, a me ata hanga hoki e ia kia uru tonu ai te hau pai ki roto o taua whare.

12. Mo te taha ki nga whare kua oti te hanga mehemea te hanganga e takoto ke ana i nga tikanga o tekiona B rarangi 10 me 11, ka ahei te Kawanihera ki te whakahau i te tangata nona, e noho ana ranei i roto i taua whare, kia whakarereketia kia honoa atu ranei ki taua whare nga wahi e whakaarohia iho ana e tau ana kia peratia.

13. Ka ahei te Kawanihera, a mehemea ranei ka whakahau peratia ia e te Apiha Whakahaere i te Ora, ki te whakahau kia nekehia, kia wawahia ranei tetahi whare e takoto paru ana, e takoto kino ana ranei mehemea ia ki tana titiro e kore rawa e taua kia noho he tangata ki roto ki taua whare; mehemea ranei ka kore te tangata nona, e noho ana ranei i roto i taua whare, e rongu ki te whakarite i te whakahau a tetahi panui kia whakapaia, kia whakahoutia, kia nekehia kia wawahia ranei e ia taua whare.

14. Ka ahei te Tiamana o te Komiti, tetahi tangata ranei kua whakamania mo tera taha, ki te tuku i tetahi panui a tuhituhi whakahau i te tangata nona, e noho ana ranei, i roto i tetahi whare e takoto paru ana, e takoto kino ana ranei, kia whakapaia e ia kia meatia ranei e ia kia whakapaia taua whare i roto i tetahi wa e whakaritea i roto i taua panui.

15. Ki te turi tonu tetahi tangata, ki te kore ranei ia e rongu ki te whakarite i tetahi panui whakanekeneke, whakarereke, whakapai ranei i tetahi whare i raro i nga tikanga o nga rarangi 8, 10, 11, 12, 13, me 14 ka ahei kia whainatia ia kia utu i te moni kia kua e neke atu i te kotahi pauna mo te hara tuatahi, i te rima pauna mo ia haranga a muri iho, a ki te mau tonu tona turi, tona kore ranei e rongu ki te whakaritei taua panui, ka ahei te Komiti ki te whakahau kia whakaotia taua mahi. Ko nga moni a te Komiti e pau mo taua whakanekeneke, whakarereketanga, whakapainga ranei ka meinga tena hei nama ki te Komiti he mea e taea te hamene ki te aroaro o te Kooti Whakawa Hara kia utua.

16. Kei te Komiti te whakaaro ki te whakangawari ki te whakamama ranei i nga tikanga o nga rarangi 8, 12, 13, me 14 i runga ake nei, mehemea ka tupono he kaumatua, he turoro, he ngoikore ranei te tangata e noho ana i roto i tetahi o aua tu whare kua kua ake nei, kia kore ai e pa uaua aua tikanga ki taua tangata. Me whakaatu e te Tiamana o te Komiti ki te Tiamana o te Kawanihera taua take me ona